תלמוד בבלי · ראשונים · ריי״ף · מפרשים · בעל המאור

המאור הקטן על ראש השנה

רבנו זרחיה הלוי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

המאור הקטן על ראש השנה

רבנו זרחיה הלוי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/המאור-הקטן-על-ראש-השנה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף א. 4
דף א: 7
דף ב. 7
דף ב: 7
דף ה. 10
דף ה: 18
דף ו. 22
דף ו: 22
דף ז. 23
דף ח. 24
דף ח: 24
דף ט: 25
דף י. 25
דף י: 26
דף יא. 26
דף יב. 27

דף א.

למלכים למאי הלכתא אר"ח לשטרות כדתנן שטרי חוב המוקדמין פסולין והמאוחרין כשרים וכו' פי' שלא תאמר תקנתא הוא דעבוד רבנן לכתחלה לממני מניסן ואי עבר עלה ומנה למלכים שנים שלמות מיום שעמד בו עד כנגד אותו יום בכל שנה ושנה כיון שרוב השנים הם מיוסדות על זה הדרך כדאשכחן בשנים האמורים בערכין ובעברי ועבריה ושבבן ושבבת אימא לא נפסליה לשטרא בדיעבד מאחר שרוב השנים המנויות באדם הן מיוסדות על זה הדרך קמ"ל דאפי' בדיעבד ניפסליה (ליה) לשטרא שאם עמד באדר וכשהגיע ניסן היה לו למנות שנה שניה ומנה לו בניסן שנה ראשונה ה"ל שטר מוקדם ופסול כדתנן שטרי חוב המוקדמין פסולין זה הפי' נ"ל והפי' שפי' בזה הר"ר שלמה ז"ל לא נתיישבה בו דעתי ובירושלמי גרסי' מי מודיע ר"ש בר בא בשם ר"י הן הן עדיו והא אמר ר"ל עדים חתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד תמן כשאמרו לא חתמנו ברם הכא יכלין למימר על זה חתמנו ועל זה לא חתמנו ומכאן אנו למדים שכל טעות שהעדים מצויין לטעות בה נאמנין הם בעצמם על זה ואין בזה משום חוזר ומגיד וצריך בזה ב"ד גדול ולהחמיץ הדין ובגמ' דילן מצינו כיוצא בדבר זה בההוא תברא דהוה חתים עליה ר' ירמיה בר אבא וכו' כדאיתא בגמ' בגט פשוט.

[דף ג ע"ב] מצאתי שבוש וחלוף בנוסחאות וגם בפירושין ולפיכך אני כותב תחלה הנוסחא הברורה. מתקיף לה רב יוסף חדא דא"כ קשו קראי אהדדי ועוד כתב ושיצי ביתא דנא וגו' ותניא באותו זמן לשנה הבאה עלה עזרא מבבל וגלותו עמו שנאמר ויבא ירושלים בחדש החמישי וכו' מי דמי הכא דריוש הכא כורש הכא ארתחשסתא תנא הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא וכו' כך היא הגירסא וזה הוא הפי' כי רב יוסף ברור היה הדבר הזה אצלו כי הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא והיינו דמתקיף לה רב יוסף דא"כ דמנינן לה לכורש דהוא דריוש הוא ארתחשסתא מניסן ולא מתשרי כדמוכחי קראי בנבואת חגי קשו הנך קראי דבספר עזרא דדברי נחמיה בן חכליה שנראה לנו משם שהוא מונה מתשרי ולא מניסן והא קי"ל הוא דריוש הוא ארתחשסתא ועוד כתיבי קראי אחריני דמשמעי דלא מנינן מניסן ושיצי ביתא דנא וכו' ותניא באותו זמן לשנה הבאה עלה עזרא מבבל וגלותו עמו שנאמר ויבא ירושלים בחדש החמישי היא שנה שביעית למלך וכתיב בתריה כי באחד לחודש הראשון הוא יסוד המעלה מבבל ומכאן למדנו לאותו זמן לשנה הבאה עלה עזרא מבבל ואי אתה יכול לומר שבאותה שנה עצמו היה משום דבהדיא כתיבי קראי לאחר שעשו חנוכת הבית ולאחר שעשו פסח בשנה ששית ואחר הדברים האלה במלכות ארתחשסתא מלך פרס עזרא בן שריה וכו' וכיון שעלה

עזרא בא' בניסן בשנה השביעית למלך וקי"ל הוא דריוש הוא ארתחשסתא ע"כ באותו זמן לשנה הבאה היה כי זמן סוף אדר עם תחלת ניסן אחד הוא ואם איתא דמנינן מניסן שנה שמינית מיבעיא ליה וא"ת אדמותיב לדר"ח מהכא ליקשו ליה לרב יוסף גופיה קראי אהדדי מ"ש דקא מותיב לר"ח יש להשיב אי לאו דאר"ח דמנינן למלכי אומות העולם מתשרי קראי לרב יוסף לא קשו אהדדי לפי שיש לומר כי לכל מלך ממלכי אומות העולם מונין שנה מיום שעמד בו עד כנגד אותו יום לשנה הבאה וכן לכל שנה ושנה ויום שעמד בו דריוש דהוא ארתחשסתא היה במרחשון או באלול ומיתרצי כולהו קראי ולא קשו אהדדי ולא מידי ומש"ה מותיב לה ר"י לר"ח ואכתי לא סליק פירוקא לקושיא דרב יוסף דכיון דכל הדין סוגיא דשמעתא מסתגי על הדין אורחא דהוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא ומהדרי' בגמ' לברורה ולא חוורא והיינו דמתמהין עלה מי דמי כלומר מאי היא דר"ח ור"י מייתי ראיה מקראי דדריוש וארתחשסתא ור' אבהו קאמר עלה כורש מלך כשר היה ובירנא מדתנא בברייתא הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא והדרי' לפרוקא לקושיא דר"י ואמרי' מ"מ קשיא ופרקי' ל"ק כאן קודם שהחמיץ כאן לאחר שהחמיץ והוי יודע שכל הדברים הללו אינן אמורין אלא על המלך האחרון של פרס שנראה מן הכתוב לפי מה ששנינו באותה ברייתא דתניא באותו זמן לשנה הבאה וכו' שהיה נקרא בשני שמות בשם דריוש ובשם ארתחשסתא ולא מצינו לו בכ"מ שנקרא כורש אלא במקום אחד בלבד שנדמה לו לר' אבהו משום שנקרא בשם כורש לפי שהיה מלך כשר שכתב ושבי יהודאי בניין ומצלחין בנבואת חגי נביאה וזכריה בר עדו ובנו ושכלילו מטעם אלהי ישראל ומטעם כורש ודריוש וארתחשסתא מלך פרס כיון שכתב מלך פרס ולא נאמר מלכי פרס נראה לנו מזה כי שלשה שמות היה לו וכי מלך כשר היה מתחלתו ולכך נקרא כורש ומאותה ברייתא ששנינו באותו זמן לשנה הבאה למדנו שני שמות למלך אחד שהם דריוש וארתחשסתא ומדברי ר' אבהו למדנו לו אף השם השלישי שהוא כורש ואין זה כורש המלך שהיתה הפקידה בתחלת מלכותו שהוא היה הראשון ממלכי פרס שמלך בבבל אחר דריוש המדי וזה היה המלך האחרון שהרגו אלכסנדרוס והוא היה בן אסתר כדברי רבותינו וזה שהביאו ראיה עליו לומר שהחמיץ מדכתיב נדבכין די אבן גלל תלתא אע"פ שאותן דברים הם דברי כורש המלך הראשון כמו שנמצא כתוב באותה מגילה דאישתכח באחמתא בבירתא די במדי מדינתא כיון שסמך עליה האחרון וצוה לקיימה ולעשות כדבריה סברנו לומר ששניהם החמיצו לאחר כשרותם זה הוא העולה בידינו לפי מדרש רבותינו ולפי דקדוקיהם אבל הפי' הנכון לפי הפשט זה שכתוב ומטעם כורש ודריוש וארתחשסתא מלך פרס שלשה מלכים היו והרי הוא

כמו שאמר מלכי פרס כי כל אחד מהם היה מלך פרס והשנים הראשונים הוזכרו לענין בנין הבית שכורש היה המתחיל ודריוש היה המשלים וסמוך להם ארתחשסתא המלך האחרון שאף הוא בנה חומות ירושלים כמו שמפורש בדברי נחמיה ובכולן נתקיימה נבואת ישעיה שכתוב ובנו בני נכר חומותיך ומלכיהם ישרתונך ואין זה ארתחשסתא הראשון שצוה לבטל מלאכת בית המקדש לפיכך סמכן הכתוב לשלשה מלכים הללו והזכירן בזה אחר זה להזכיר שבחן וזכותן.

[דף ו ע"ב] בשלמא רגלים בלא שנה משכחת לה אלא שנה בלא רגלים היכי משכחת לה הניחא למאן דאית ליה כסדרן משכחת לה ואם תשאל והא ר"ש דאית ליה כסדרן הא אמר רגלים פעמים ג' פעמים ד' פעמים ה' ואם מחייב בשנים בלא רגלים לא משכחת לעולם ד' וא"צ לומר חמשה יש להשיב דלמא האי תנא סבר ליה כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא בכסדרן קסבר לה כר"ש ובשנה בלא רגלים פליג עליה דאילו לר"ש אינו עובר בבל תאחר ולהאי תנא עובר בבל תאחר כך פירש הר"ר שלמה ז"ל ויש לומר על פנים אחרים דהאי דקתני בברייתא עובר בבל תאחר דוקא ברגלים בלא שנה דסמיך ליה אבל בשנה בלא רגלים עובר משום לפני ה' תאכלנו שנה בשנה ואין שם בל תאחר ומ"מ בין בזה ובין בזה עובר אלא לא חשש התנא לפרש אלא על מה דסליק מיניה ואע"ג דאמרי' מכדי תנא אלאוי קא מהדר חד לאו כמשמעו וחד לאו הבא מכלל עשה וכמאן דאמר אאיסורי קא מהדר ועוד יש לומר ולפרש ההיא דאמרי' רגלים פעמים חמשה נפקא מינה לעבור עליו בכל יום ויום דכיון דעבר על בל תאחר דרגלים מאחר דבראיית פנים הוא יום אחד כך בכל יום עובר בבל תאחר אבל התלוי בשנה אינו עובר אלא על כל שנה ושנה כמו שנאמר תאכלנו שנה בשנה.

[שם] בעי ר' זירא אשה מה היא בבל תאחר וכו' אמר ליה אביי ותיפוק ליה מיהא דהא איתא בשמחה אקשי' עלה מדאביי גופיה ואסיקנא לדבריו דר' זירא קאמר ובפרק הכל חייבין בראייה אשכחן אמר ליה אביי לר' זירא עד השתא דהות אימיה מחייבא בשמחה אימיה איתיתיה והתם נמי אמר אביי וליטעמיך תיקשי לך חנה גופה מי לא מחייבא בשמחה ונראין הדברים הללו כסותרין זה את זה אלא יש לנו לפרש כל הנך מימרי דאביי במס' חגיגה בטעמא דאמר אשה בעלה משמחה כלומר שחובתה מוטלת עליו לשדלה בדברים ולהעלותה כדי שתשמחה עמו וקטן דאיתיתיה אמיה כגון שנתרצית לבעלה לשמוח עמו ועלתה עמו ואף חנה כמו כן אלמלא מפנוקתא היתה מתרצית לבעלה לעלות ולשמוח עמו ומכל מקום הרשות בידה ואין החובה אלא על בעלה לשדלה ולהעלותה עמו ולשמחה ורוב הנשים מתרצות ונמשכות לדעת בעליהן. אחר שכתבתי

זה מצאתי בספר מוגה במס' חגיגה א"ל אבוה ותיקשי לך חנה גופה וכו' וכן נראין הדברים שר' שמעון בן גמליאל אביו של רבינו הקדוש הוא היה שהשיב לבנו כך ואין זה מקום ראוי לאביי שלא היה בדורו של רבינו הקדוש ולא היה משיב על דבריו.

דף א:

[דף ח' ע"א] ה"ג קמיתא ההיא בחרפתא מאדר ובתריתא באפלתא דהויין מניסן ואשבלים קאי דכתיב ועמקים יעטפו בר. וה"ר שלמה ז"ל גריס איפכא ומפרש לה אלבשו כרים הצאן.

דף ב.

[דף ט ע"א] הא כיצד כל מקום שנאמר בו שבות מלמד שמוסיפין מחול על הקדש ובמ"ק אסיקנא הלכתא לר' ישמעאל קראי לר"ע ולפום מסקנא דהתם מאי דסמכינן לתוספת שביעית הכא אתוספת שבתות וימים טובים אסמכתא בעלמא היא ועיקר קראי לתוספת שבתות וימים טובים הוא דאתו ובדין הוא דלימא ר"ע האי ועניתם את נפשותיכם מיבעי ליה לגופה לתוספת שבתות וימים טובים אלא שינויא רוחא נקט לפום סוגיא דהכא דאכתי לא קי"ל במסקנא דהתם וכי היכי דלוקמה להההיא דתני חייא בר רב מדפתי כר"ע ולא תיקום דלא כחד לא כר' ישמעאל ולא כר"ע ויש מי שפירש הלכתא לר' ישמעאל תוספת שלפני שביעית וקראי תוספת של אחר שביעית וסמיך שבתכם דמרבינן מיניה תוספת שביעית עד ערב דסמיך ליה דחיא תוספת אחרונה.

דף ב:

[דף י ע"א] מה"מ א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ובשנה הרביעית ובשנה החמישית יש שטועין בפירוש שמועה זו לומר שאין פירות נטיעה אסורין עד ט"ו בשבט אלא בנוטע ל' יום לפני ר"ה בלבד אבל בנוטע לאחר ר"ה מיד או שנטע פחות מל' יום לפני ר"ה כל שנות הנטיעה כלות בר"ה ואין שנות הערלה והרבעי נמשכות עד ט"ו בשבט ודייק מדקתני ופירות נטיעה זו ומדקאמר פעמים שברביעית פעמים שבחמישית ולדעתי כך ה"ה לעולם והאי דקאמר פעמים לפי שהחנטה המצויה מר"ה עד ט"ו בשבט באילנות מלתא דלא שכיחא היא ומקצת ממיני האילנות והאי דקאמר ופירות נטיעה זו כלומר שהנטיעה שגורמת לה לאיסור ערלה היא מושכתה משנה זו לשנה זו עד ט"ו בשבט וכן לרבעי ותו לא מידי. וכן נראין הדברים מתוך התלמוד ירושלמי כפירושנו דגרסי' התם ר'

אבא בר ממל קומי ר' זעירא נראין דברים בשנטען ל' יום לפני ר"ה אבל אם נטען פחות מל' יום לפני ר"ה את חמי שנה שלימה לא עלתה ותימר הכין אמר ליה כן היא אפי' נטען פחות מל' יום קודם ר"ה יהא אסור מאי כדון אמר ר' מונא מכיון שעומד בתוך שנתו של אילן הוא משלים שנתו.

[דף יא ע"ב] ה"ג שבעה עשר באייר שמזל כימה עולה בידו דהוא זנב טלה ותחלה שור שעולה בחדש אייר שחרית ובמרחשון שוקע שחרית שהמזל הצומח הוא עקרב וכנגדו שוקע שור וזנב טלה עמו וה"ר שלמה ז"ל החליף הגירסא ואיני יודע על מה.

[דף יג ע"ב] אמר ליה ר"ש שזורי קאמרת ר"ש שזורי סבר יש בילה ורבנן סברי אין בילה ואי קשיא לך א"ה קשיא לר"ש שזורי הני כמאן שוינהו רבנן ומאי שנא דאזיל רבנן בתר השרשה וי"ל ר"ש לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי בתר לקיטה אזילנא דהיינו גמר פירי וכך הוא הדין בשלקט מקצתו לפני ר"ה ומקצתו לאחר ר"ה שצובר גרנו בתוכו אלא לדידכו דאזליתו בתר השרשה ואמריתו שאם השריש מקצתו לפני ר"ה ומקצתו לאחר ר"ה אין תורמין ומעשרין מזה על זה והלא יש להם תקנה בצבירת גרנו לתוכו.

[דף יד ע"א] אמר ר' אבהו בצלים הסריסים ופול המצרי איכא בינייהו פי' וכשמנע מהם מים שלשים יום לר"ע דאמר רוב מים כלומר כל שגדלתו ממי שנה שעברה לשנה שעברה אף אלו רוב גדילתן ממי השנה שעברה שאין מוסיפין לאחר מכאן לעולם ע"י מים אלא משהו מאחר שמנע מהם מים ל' יום ובריית ר"ע היא לרבנן דאמרי שגדלין על מי שנה שעברה כל גדולתן משמע דבתר רובא לא אזלינן הכא ואלו שמוסיפין ע"י מים לשנה הבאה אע"פ שתוספתן משהו מתעשרין לשנה הבאה משום דכירקות דמו וה"ר שלמה מפרש בחילוף ולעולם מעשר ירק דרבנן וקרא דבאספך אסמכתא בעלמא.

[דף טו ע"א] אמר רבה אתרוג בת ששית וכו' פי' רבה ורב המנונא תרוייהו אליבא דר"ג קיימי דאמר אתרוג שוה לאילן בג' דרכים ולירק בדרך א' כל חד וחד מפרש לה לדר"ג כטעמיה ולא תיקשי לך הא דאמרי' במס' סוכה והא בין לר"ג בין לר"א אתרוג בשביעית לבתר חנטה אזלינא דלמאי דקס"ד לפי פשוטא קא מקשי' התם דקס"ד לשביעית בין למעשר בין לביעור מדלא פליג בה ר"ג עליה דר"א והתם נמי אסקינן כרבותי' דמסקי לה הכא והכל עולה לטעם א' שלא הוזכרו לשביעית בדברי המשנה אלא לענין ביעור בלבד ובדין הוא שיהא אתרוג שוה לאילן לכל דבר שהרי עץ הוא ולא ירק אלא חומר הוא שהחמירו בו חכמים לענין מעשר כיון שדומה לירק בגדלתו שגדל על כל מים וזה הוא נוסח השמועה לפי שיש חילוף במקצת הנוסחאות. אמר רבה אתרוג בת ששית שנכנסת לשביעית פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור ובת שביעית שנכנסת לשמינית חייבת

במעשר וחייב בביעור אמר ליה אביי בשלמא סיפא לחומרא פי' שהיא חייבת במעשר בשעת לקיטה שחיוב הביעור כדינו הוא כדין כל אילן דאזיל בתר חנטה אלא פטורה מן הביעור אמאי דאמרי' זיל בתר חנטה אי הכי תחייב במעשר פי' דכן הוא דהוה לך לחיובי במעשר שאם אתה הולך אחר לקיטה למעשר להחמיר כ"ש אחר חנטה להחמיר אמר ליה יד הכל ממשמשין בו ואת אמרת תתחייב במעשר כלומר שעשאוה כהפקר וכמי שנתיאשו ממנה הבעלים. ורב המנונא אמר אתרוג בת ששית שנכנסת לשביעית לעולם ששית. פי' רב המנונא לא פליג אלא אריש בלחוד דלא ס"ל הדין סברא דיד הכל ממשמשין בה וחייבת במעשר ופטורה מן הביעור מיתיבי ר"ש בן יהודה אומר וכו' תנאי היא דתניא א"ר יוסי אבטולמוס העיד משום ה' זקנים וכו' ובדין הוא דלימא רבה ורב המנונא דאמרו כר"ג אלא עיקר דמלתא נקט שאף ר"ג מעדותו של אבטולמוס למדה ועוד שלא תאמר כי בשעת לקיטתו עישורו בין להחמיר בין להקל מפני שאין עונת המעשר אלא בשעת לקיטה לפיכך באנו ללמוד החומרא מדברי רבותינו שאמרו אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעית וכשם שהלכו אחר לקיטה לשביעית לחומרא כך אחר לקיטה למעשר לחומרא ומה שאמרו בשעת לקיטתו עישורו עיקרו לענין חדש וישן בכל שני שבוע וה"ה למעשר שני ומעשר עני כברייתא דר"ש בן אלעזר ורבה גמר מינה אף לשנה שביעית בין להחמיר בין להקל ורב המנונא להחמיר בלבד ומצאתי מכתיבת ידי ה"ר משה ז"ל ורבותינו נמנו באושא אתרוג אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית פי' לחומרא כלומר אף אחר לקיטתו למעשר ואף לשביעית כגון בת ששית שנכנסת לשביעית וכל שכן דאזלינן בתר חנטה לחומרא כגון בת שביעית שנכנסת לשמינית ומוקמי לה אדינא בתר חנטה כדין אילן והם ה"נ אזלי רבותי' לגבי מעשר לחומרא ומחמרי אפי' בשביעית הנכנסת לשמינית ולא מיבעיא בששית הנכנסת לשביעית דמוקמינן לה אדינא ורבה ורב המנונא מסתייעי מרבותינו דמשכחי דמחמרי במעשר מיהא כוותייהו כדמחמרי רבנן בעלמא בכולהו עניני מעשר בירקות ובעציץ שאינו נקוב אלא בביעור לא ס"ל כוותייהו דמחמרי ולא כהני דמקילי דהיינו ר"ש בן יהודה משום ר"ש ומוקמי' לה אדינא ופטרי בת ששית הנכנסת לשביעית כל חד וחד כטעמיה ומחייבי בת שביעית הנכנסת לשמינית וכולהו הני תנאי ואמוראי מודו דבשנים דעלמא דהוו כולהו דחיובא כגון שניה ושלישית אזלינן בתר חנטה ולא נחמיר בשני עישורין פי' נכון וישר זה מצאתי בכתב ידי הרב ז"ל ודבריו צריכין עיון דמ"ל מינייהו דלאו כר"ג אזלי אלא כר"א מדקאמר דבשנים דעלמא אזלינן בתר חנטה ואפשר שהיתה דעתו של הרב לומר דלא מכרעי הני תנאי ואמוראי לא כר"ג ולא כר"א שהרי שניהם שוין בתורת שביעית

שהאתרוג שוה לאילן וכי היכי דסליק טעמייהו דרבותי' לר"ג הם הכי נמי סליק לר"א שלא נחלקו ר"ג ור"א אלא במעשר של שאר שני שבוע אבל במעשר של שביעית דברי הכל מטילין אותו לחומרא אחר חנטה ולחומרא אחר לקיטה שלא להפקיע ממנו חובת מעשר כל עיקר.

דף ה.

[דף יט ע"ב] שלחו ליה למר עוקבא אדר הסמוך לניסן לעולם חסר מתיב רב נחמן על שני חדשים מחללין את השבת וכו' וממתני' דלעיל דעל ששה חדשים שלוחים יוצאין על ניסן מפני הפסח ליכא לאותוביה דאע"ג דנפקי אאדר צריכי למיפק אניסן משום ספק שנה מעוברת אפי' לא היה להם ספק בחודש מעובר ואפי' בשנה מעוברת מתחלתה שיצאו שלוחים על אדר שני מפני הפורים ניחא להו דליפקו נמי אניסן מפני הפסח שהשליחות לכל מסורה ואין הכל בקיאין לידע שאדר הסמוך לניסן לעולם חסר ודלמא מקלקל להו פסח דאית ביה חיוב כרת והא דאמרי' בגמ' ואילו אם נתעברה השנה יוצאין על אדר השני מפני הפורים לא קתני התם בשנתעברה בחדש אדר כגון שנמלכו לעבר השנה אחר שיצאו שלוחין על הפורים ובכה"ג לא הטריחו בשליחות למ"ד עיבור שנה שלשים יום דידעי מכללא מדלא נפקי על ניסן ואם הקלו בפורים ובמלתא דלא שכיחא לא רצו להקל בפסח מפני תקנת המועדות ולא רצו לסמוך בביטול השליחות שידעו ויבינו מכללו מתי יהיה יום פסח דפסח חמיר וחיישינן לקלקולא דמאן דלא גמיר והיינו דתנן ובהן מתקנין את המועדות וזהו תיקונו של פסח שאע"פ שיצאו על אדר אפי' באדר השני בשעה שנתעברה מתחלתה ואעפ"כ חוזרין ויוצאין על ניסן מפני תיקון הפסח שהשליחות לכל מסורה כדאמרן משא"כ בעדות שלא היתה מסורה אלא לזריזין ולהעיד לפני ב"ד שיודעין בסוד העיבור והיינו דמותיב רב נחמן מינה מדתנן על שני חדשים מחללין את השבת ואע"ג דאמרי' בגמ' וכיון דנפקי אאלול למה להו דנפקי אתשרי דעלמא ידעי חדש זה מכלל חדש זה שאני התם שאין לחדש אלול שליחות בשביל עצמו אלא בשביל ר"ה כדתנן על אלול מפני ר"ה אבל אדר הסמוך לניסן שיש לו שליחות בשביל עצמו מפני הפורים אע"פ שיצאו על אדר חוזרין ויוצאין על ניסן אפי' אם תמצי לומר שאדר הסמוך לניסן לעולם חסר ומסקנא לא קמא וסליקא בתיובתא.

[דף כ ע"א] כי אתא עולא אמר אעברוה לאלול אמר עולא ידעין חברין בבלאי מאי טיבותא עבדינן בהדייהו פי' טובת העיבור לא היתה אלא ביוה"כ או בימים טובים של סוכות למקום שהיו מגיעין שם שלוחי ב"ד והיו יודעין בבירור קביעות החדש מפני השלוחין

שהעידו בעיבורו של אלול אבל בר"ה לא היתה להם טובה בכך שכבר עשאוה על פי השלוחים שיצאו באלול קודם שנתעבר החדש ובכל מקום חוץ ממקום הוועד היו עושין אותו שני ימים מספק כדתנן ר"ה שהוא ירא שמא תתעבר ודכ"ע לפום לישנא קמא דאמרי' מאי בינייהו מעשה דעולא כי הוה ביוה"כ שחל להיות בע"ש הוה דליכא תקנתא למתיא בעממי ולא לירקא בחממי שאין תקנת הירק אלא בשרייתן בערב היום השני ללקיטתן עם חשיכה או משחשיכה שמטילין אותן במים שהודמו בשעתן ומשהין אותן שם ואוכלין אותן כל היום השני של קדש שהוא שלישי ללקיטת ירק נמצא יוה"כ שחל להיות בע"ש צריך עיבור לדברי הכל בין משום ירקא בין משום מתיא דהא ליכא תקנתא לא בחמימי ולא בעממי והיינו דאמרי' מאי בינייהו כלומר מאי איכא בין עולא דאמר משום ירקא לר' אחא דאמר משום מתיא איכא בינייהו יוה"כ שחל להיות אחר השבת מ"ד משום מתיא מעברין למ"ד משום ירקא לאימת קא בעי להו לאורתא לאורתא טרח ומייתי הלכך לא מעברינן כשחל יוה"כ להיות אחר השבת ואע"ג דמקלע יו"ט של חג בע"ש התם הא איכא תקנתא לירקא בחמימי וקס"ד בהאי לישנא דלכ"ע אית להו הא תקנתא ואקשינן על האי לישנא ולמ"ד משום ירקא ליעבריה משום מתיא ואידחי ליה הדין לישנא והדרי' ללישנא אחרינא לומר איכא בינייהו יו"ט הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה למ"ד משום ירקא מעברין ולמ"ד משום מתיא אין מעברין ובתקנתא דירקא פליגי למר תקנתא דחמימי תקנתא ולמר תקנתא דחמימי לאו תקנתא ויש שואלין כאן יו"ט הסמוך לשבת מלפניה תיפוק לי משום יוה"כ דמקלע לאחר השבת וצריכין לעבורי לדברי הכל משום מתיא דהא ודאי ליכא תקנתא בעממי ואנו היינו רגילים להשיב על שאלה זו אין הכי נמי אלא נפקא מינה ליו"ט של עצרת דאית ביה תקנתא וחביל ביה עלמא כמו בחדש תשרי וכ"ש בשנה מעוברת ולמ"ד משום ירקא מעברין אמטולתיה חדש אדר דמקמי ניסן דהא לא סבירא לן כמ"ד אדר הסמוך לניסן לעולם חסר דהא סלקא ליה בתיובתא אבל משום יו"ט של פסח דכ"ע אין מעברין דשלהי סתווא הוא ואכתי לא חביל ביה עלמא שאם היינו מעברין בשבילו אם היה חל בע"ש היינו צריכין לדחותו ג' ימים עד יום שני בשבת משום יו"ט האחרון ויו"ט הראשון וחג שבועות שלא יהיו סמוכין לשבת והיינו צריכין להוסיף ג' עבורים בשנה מה שאין ראוי לעשות כן משום דקדים ואתי סיהרא תלתא יומי כמו שמפורש במס' עירובין אבל בע"כ משום יו"ט של פסח הסמוך לשבת אין מעברין כלל. ושמעתי משום חכמי צרפת ז"ל דרך אחרת בתשובת השאלה שכתבנו וזו היא שלעולם אין מעברין את החדש לא משום פסח ולא משום עצרת הסמוכין לשבת אלא משום תשרי בלבד דבדידיה בלחוד חביל עלמא כדקי"ל שלהי

קייטא קשה מקייטא ועולא ור' אחא בלישנא בתרא בהא פליגי למ"ד משום ירקא היכא דמטו שלוחים בחג הסוכות חביל עלמא ומעברין אמטולתיה משום ירקא ביו"ט הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה ומשום מתיא אין מעברין דהא אפשר בעממי והיכא דמטו שלוחי יוה"כ כיון דקרובים הם לא"י לא חביל להו עלמא ואין מעברין בשבילם נמצא שאין מעברין לעולם משום מתיא ולמ"ד משום מתיא אפי' היכא דמטו שלוחי יוה"כ חביל להו עלמא ומעברין משום מתיא אמטול ההוא דוכתא דלית להו תקנתא בעממי ומשום ירקא אין מעברין לעולם דהא אפשר בחממי וכדמקלע יוה"כ סמוך לשבת מלפניה למ"ד משום מתיא מעברין בין משום מתיא בין משום ירקא דהא ליכא תקנתא לא בחממי ולא בעממי נמצא יו"ט הסמוך לשבת מלפניה דכ"ע מעברין למ"ד משום ירקא משום יו"ט ולמ"ד משום מתיא משום יוה"כ דמקלע לאחר השבת והאי דקא אמרי' איכא בינייהו יו"ט הסמוך לשבת מלפניה דאלמא פליגי בה היינו פלוגתייהו דלמ"ד משום ירקא צריך לעבר משום יו"ט ולא משום יוה"כ דהא לא חביל ביה עלמא בההוא דוכתא ומכאן אתה למד ליוה"כ הסמוך לשבת מלפניה שא"צ לעבר לא משום ירקא ולא משום מתיא מאחר דבדוכתא דמטו שלוחים התם לא חביל ביה עלמא ובדוכתא דחביל ביה עלמא לא מטו ליה שלוחים הדין הוא סברת דמ"ד משום ירקא אבל למ"ד משום מתיא יו"ט הסמוך לשבת מלפניו צריך עיבור משום יוה"כ דמקלע לאחר השבת דס"ל דחביל ביה עלמא בההוא דוכתא וה"ה ביוה"כ שחל להיות סמוך לשבת מלפניה אבל משום יו"ט הסמוך לשבת א"צ עיבור דהא איכא תקנתא למתיא בעממי ולירקא בחממי וכשתמצא לומר פליגי בין ביו"ט בין ביוה"כ הסמוכים לשבת בין מלפניה בין מלאחריה ביו"ט הסמוך לשבת לאחריה למ"ד משום ירקא מעברין ולמ"ד משום מתיא אין מעברין וביוה"כ הסמוך לשבת מלפניה למ"ד משום מתיא מעברין ולמ"ד משום ירקא אין מעברין יו"ט הסמוך לשבת מלפניה דמקלע יוה"כ לאחריה דכ"ע מעברין ובטעמא דמלתא פליגי למר משום יו"ט ולמר משום יוה"כ ובדין הוא דלימא איכא בינייהו יוה"כ הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה אלא שלא היה טעם מחלקותם ביו"ט מתברר יפה יפה בלשון קצרה מכלל יוה"כ כמו שהוא מתברר יוה"כ מכלל יו"ט ואם היה רוצה לברר כל המחלוקת עם כל הטעמים היו לו כל הדברים יגעים.

[שם] אמר אביי לא קשיא הא בניסן ותשרי הא בשאר ירחי פי' בניסן ותשרי מאיימין מפני תקנת המועדות בשאר ירחי אין מאיימין דלא איכפת לן כדאמרי' לקמן על שני חדשים ותו לא וכו' ומתרץ אביי על כולן שלוחין יוצאין מבערב וכו' ואית דמפרשי איפכא משום דכתיב החדש הזה כלומר שאין מאיימין בניסן ותשרי אבל בשאר ירחי

מאיימין לפי צורך השעה על פי מה ששנו חכמים אין פוחתין מארבעה חדשים חסרים בשנה ולא מוסיפין על שמונה ומסתברא לן כפירושא קמא משום דאביי מתרץ בתרוייהו בהא ובהא דלקמן ומתרצא נמי הא דעולא דאמר עברוה לאלול ואע"ג דכתיב החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון ודרשינן ביה כזה ראה וקדש מוקמינן לה אשאר ירחי ועל סיפא דקרא סמכינן ליה דכתיב לחדשי השנה כך פירש הרב משה ז"ל ולדידי מסתברא כמאן דמפרשי איפכא וליכא ראיה לא מתירוציה דאביי ולא מדעולא דהא אמר עולא ל"ק כאן לעברו כאן לקדשו אלמא לעברו מאיימין בכולן ולקדשו הוא דאיכא פלוגתא בין ניסן ותשרי לשאר ירחי ובתלמוד ירושלמי נמצא סמך וסעד לפירושו של הר' משה ז"ל רבי זעירא ורבי אמי בשם ריב"ל מעמעמין על הנראה לעברו ואין מעמעמין על שלא נראה לקדשו ר' אחא ורבי אבא בשם ריב"ל מעמעמין על שלא נראה לקדשו ואין מעמעמין על הנראה לעברו הוינן בעינן מימר לא פליגין מה דמר זעירא בשאר כל החדשים מה דמר רבי אבא על ניסן ותשרי.

[שם ע"ב] כי סליק רבי זירא אמר צריך שיהא לילה ויום מן החדש יש בכאן שלש שמועות עמוקות בסודותיהן וקשות בפירושיהן והם סתומות ונעלמות מלב רוב החכמים עד שדנו לפי דעתם שאינן כהלכה וזה דבר של תימה איך יהיו כל הדברים אמורים בתלמוד בסוד העיבור שלא כהלכה ואיך נסמוך על הקונדריסין המחוברים בסוד העיבור ונניח התלמוד הערוך לפנינו ועל כן אני אומר כי כל השמועות הללו כהלכה הן אמורות וכל דבריהם הם יסוד לסוד העיבור המסור בידינו אבל הפירוש הרחוק מי ידענו ועמוק עמוק מי ימצאנו ואני אומר כמי שאמר כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע וכמעט שהדיחוני בחכמתם חכמי ספרד ז"ל נשאני לבי לכתוב דעתי בפירוש שמועות הללו וראיתי להקדים לך הקדמות שהן לך כיסודות והעמודים לתמוך בהם הסודות הרמוזים מדרכי החכמה בשמועות הללו דע לך כי אין היום והלילה שוים בזמנם כאחת בכל מקומות היישוב ולא בכל הארץ כולה כי כל עשרים וארבע שעות מן היום ומן הלילה כל שעה מהן היא ערב במקום אחד ובקר במקום אחר על פני אורך הארץ כולה והיא כהקפת הגלגל עליה המקיף ממזרח למערב וזה הוא הפי' בויהי ערב ויהי בקר האמור בימי בראשית והקו המקיף את אורך הארץ על פני הפלך הרביעי משבעת הפלכים והוא האמצעי ביישוב יש לו ד' נקודות כנגד ד' רבעי היום שהם תחלת היום ותחלת הלילה וחצי היום וחצי הלילה וגם אלה ד' רבעי היום הם במזג מן הלח והיבש ומן הקור והחום כנגד ד' תקופות השנה וארבע נקודות אשר בקו הסובב את אורך הארץ הראשונה קצה המזרח ויושביה הם השוכנים על שפת ים אוקיאנוס במזרח

והנקודה השנית היא שכנגדה והוא קצה המערב ויושביה גם הם שוכנים על שפת ים אוקיאנוס במערב והנקודה השלישית היא אמצעית בין שתי הנקודות הראשונות האלה על פני כל הארץ והיא נקראת טבור הארץ ויושביה הם יושבי ירושלים וכל ארץ ישראל והנקודה הרביעית שכנגדה מתחת לארץ וגם היא אמצעית בין שתי הנקודות הראשונות והיא נקראת טבור הים או לב הים או נקודות תהום ויש בין כל נקודה ונקודה מארבע נקודות אלו עד הנקודה שכנגדה מרחק מהלך י"ב שעה באורך הארץ כפי ההקפת הגלגל עליהם ומכל נקודה אל נקודה הסמוכה לה מהלך ו' שעות באורך הארץ מהקפת הגלגל עליהם והמשל על זה כי כשיהיה בקר לשוכני מזרח לא יהיה בקר לשוכני ירושלים עד ו' שעות לאחר מיכן ועל דרך הזה אתה מחשב בכל שעה ושעה המרחק מכל נקודה מארבע הנקודות אל הנקודה הסמוכה לה וזהו מהלך החמה בהקפת הגלגל בכ"ד שעות על ד' נקודות אלה ודע כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע תחלתו מן הנקודה השלישית שהיא טבור הארץ והיא א"י והמשל על זה כי כשמתחיל יום ראשון מימי השבוע לשוכני ירושלים וא"י לא יתחיל לשוכני קצה המערב עד ו' שעות לאחר מיכן ובטבור הים שלמטה מן הארץ והיא נקודת התהום לא יתחיל עד י"ב שעות לאחר מיכן ולשוכני קצה המזרח לא יתחיל עד י"ח שעות לאחר מיכן וכן בכל יום ויום מימי השבוע וכן בכל שעה ושעה מן היום ומן הלילה כך הוא סדרן לעולם ונתברר לך מזה כי יש הקדמת י"ח שעות במנין ימי השבוע ושעותיהם בין שוכני ירושלים לשוכני קצה המזרח ששוכני ירושלים מקדימין על שוכני קצה המזרח אע"פ שאין המרחק ביניהם כפי מהלך הגלגל הגדול אלא שש שעות כשאתה מתחיל למנות מקצה המזרח אבל במנין ימי השבוע ושעותיהם כך הוא הסדר להן וזהו הסדר הנסדר להן משעת ימי בראשית וזהו המרחק ביניהן במהלך הגדול כשאתה מתחיל למנות מארץ ישראל ודע כי סוד העיבור המסור בידינו יסודתו בהררי קדש והם שתי הנקודות מן הארבע הנזכרות האחת ארץ ישראל והוא אדמת קדש אשר בה עיר הקדש והוא המקום אשר בחר השם לשום את שמו שם שנאמר עליו לשכנו תדרשו ובאת שמה והשנית קצה המזרח שהוא תחלת היישוב וכנגד מה שאמר הנביא והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו ופי' הענין הזה כי חשבון המולד שאנו אומרים שהוא ביום פלוני בכך וכך שעות מן היום או מן הלילה הוא כנגד ירושלים ומה שאנו דנין על ראיית הלבנה מתוך חשבון המולד כפי מה שאמר אבוה דרבי שמלאי לפני ר' שמואל הוא על ראיית הלבנה בקצה המזרח ועוד נוסיף לך ביאור בזה במקומו בתוך פי' השמועה ודע כי אין אור ללבנה מעצמה כי אם אור הנאצל על פניה מאור החמה ומולד הלבנה הוא דבוק הלבנה בחלק אחד

כנגד גלגליהם והדבוק הוא כהרף עין ולאלתר נפרדת זו מזו והלבנה הולכת ומתרחקת מן החמה לפאת מזרח ואור החמה הולך ופושט על הלבנה על פניה שכנגד הארץ כפי המרחק קו לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם ואין כח העין שולט עליו עד שיגיע המרחק לי"ב מעלות ממעלות הרקיע שהם שלש מאות וששים מעלות ברקיע כולו וזהו יתרון מהלך הלבנה על החמה בכ"ד שעות ובכן האור פושט על פניה עד שכח העין שולט עליו לראותו קודם שקיעת אור החמה וזהו תחלת דקות הלבנה בחידושה והוא הנראה בפאת מערב וכנגד זה בלבנה הישנה הנראית בפאת מזרח בתכלית דקותה עם הנץ החמה והוא כשיעור המרחק הנזכר שהוא י"ב מעלות ולאלתר היא הולכת ומתקרבת אל החמה ומסתתרת תחת אורה עד שהיא חוזרת להדביק בה כבתחלה ועל הסדר הזה חוזרת חלילה. ואחר שהקדמנו ההקדמות הללו שהן כיסודות לפי' ג' שמועות הרצופות בכאן זו אחר זו נתחיל בפי' השמועה הראשונה בעזרת המלמד לאדם דעת. כי סליק רבי זירא אמר צריך שיהא לילה ויום מן החדש כלומר אין אנו קובעין היום ר"ה אא"כ היה בו המולד מתחלת הלילה במקום אחד ממקומות היישוב ואע"פ שאין המולד נתקן אלא עד י"ח שעות ואין לנו מן החדש אלא שש שעות אנו מוצאין מקום אחר שיש בו לילה ויום מן החדש ולבאר הענין הזה אני נותן לך משל ודמיון באחד מן הימים שאנו קובעין בהם ר"ה שהוא ר"ח תשרי כשאנו קובעין אותו ביום שבת אין אנו קובעין אותו עד שיהא המולד בירושלים יום שבת קודם חצות ואותה שעה שהיא המולד היא בקצה המזרח תחלת לילי שבת כמו שביארנו לך כי שוכני ארץ ישראל מקדימין בסדר מנין ימי השבוע ושעותיהם לבני שוכני קצה המזרח י"ח שעות ואחר שתלך הלבנה ברקיע השמים כ"ד שעות אחר המולד היא תחלת דקותה והיא שיעור החדוש הנראה נמצאת הלבנה נראית בחדושה ליושבי קצה המזרח בסוף יום שבת לפני שקיעת אור החמה ולפיכך היה יום שבת יום ראוי לקובעו ר"ח בכל מקום מפני הלבנה שנראית ביום שבת בערב בקצה המזרח קודם שקיעת אור החמה ולא נמלט היום מראיית הלבנה במקום אחד ממקומות הארץ ושם היה להם הלילה והיום מן החדש כולו אחר המולד ואע"פ שלבני ארץ ישראל לא נראתה הלבנה ביום שבת מפני שהיתה שעת תחלת דקות הלבנה והיא שיעור לחדוש הנראה בחצי יום ראשון להם מימי השבוע ואור החמה התוקף עליה מכהה את אורה ומונעו מהראותו עד הערב שהוא סוף יום ראשון ותחלת יום שני זה הוא פי' צריך שיהא לילה ויום מן החדש וגם הוא פי' הברייתא השנויה בסוד העיבור הסמוכה לזו השמועה לפי שדברי שתיהן שוין לכך אמר זה שאמר אבוה דרבי שמלאי לפני רבינו הקדוש מחשבין את תולדתו נולד קודם חצות כלומר אם נולד בירושלים ביום

שבת קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה ביום שבת לשוכני קצה המזרח ולא נמלט היום ההוא מראיית הלבנה ולפי' נראה היום ההוא לקובעו ר"ח בכל מקום וה"ה לשאר הימים נולד אחר חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה ביום שבת בשום מקום בעולם כי כשנראה לשוכני קצה המזרח כבר שקע כל אור החמה ויוצא אור שבת לפיכך נדחה היום ההוא מלקבעו ר"ח בכל מקום וזה הוא סוד העיבור בדחיית מולד זקן שהוא לאחר י"ז שעות תתרע"ט חלקים שהוא נדחה בכל ראשי שנים לעולם ואין לנו בימים הראויים לקביעת ר"ח שהם ימי בגה"ז כי אם שתי דחיות אחרות והם בשנים הפשוטות הדחייה האחת בט"ו תקפ"ט לאחר מעוברת והשנית ג"ט ר"ד בכל שנה פשוטה והמולד הזקן הוא נדחה לעולם ושרש דחייתו מן הלכה הזאת והוא מסור בידינו על פי החשבון בסוד העבור מימי הלל בן יהודה בן רבינו הקדוש שהנהיג לקדש על פי החשבון ועל פי הראייה מדוחק הגלות שלא היו העדים מצויין ללכת להעיד לפני ב"ד ולא השלוחים לכל המקומות יכולין לצאת להודיע קידוש ב"ד משום שבוש דרכים אבל בדורות הראשונים שהיו מקדשין על פי הראייה לא היינו נוהגים בסוד הזה שאנו נוהגים בו אלא שאפשר שיסמכו עליו בשעת הדחק כמו שנהגנו אנו לסמוך עליו ועל כן שאלנו בגמרא למאי נפקא מינה כלומר מה איכפת להם לדורות הראשונים להיות מחשבין תולדת הלבנה תדיר והלא הם לא היו מקדשין אלא על פי הראייה ובאה התשובה על השאלה זאת נפקא מינה לאכחושי סהדי כי מחשבון המולד אתה יכול לדעת שעת הראיה שהיא לאחר מכן בכ"ד שעות כמו שאמרנו ואם העידו העדים שראו את החדש קודם הזמן הזה הרי הם מוכחשים וזה הוא הצורך לחשבון המולד בכל זמן ובכל מקום שהיו מקדשים ע"פ הראייה ואפילו בח"ל כעקיבא בן יוסף וחנניא בן אחי רבי יהושע שהיו מעברים שנים וקובעין חדשים בחוצה לארץ כמו שמפורש במסכת ברכות זה הוא הצורך לחשבון וזה הצורך הגלוי וידוע לכל אבל הסוד היה לקבוע על פיו בשעת הדחק ולכך נקרא סוד שלא היו רוצין לגלותו ולפרש דבריו וטעמו למה נמסר החשבון כנגד מקום אחד והראיה כנגד מקום אחר לפי שהיה להם כדבר מוצנע לעת הצורך ולשעת הדחק וכל חכם ומבין בחשבון יכול הוא להוציא חשבון זה מחשבון זה בכל מקום ובכל זמן כפי מה שיצטרך וכפי מה שפירשנו והרי השלמנו פירוש שתי השמועות הקשות והם קשורות ותלויות זו בזו. ונשאר לנו לפרש השמועה השלישית והיא אמר רבי זירא אמר רב נחמן עשרים וארבע שעי מיכסי סיהרא וכו' וגם בזו ראיתי להוסיף ולהקדים לך הקדמות שיפתחו לבך לפירושי כבר ידעת כי כל לדידן האמור בתלמוד הוא לבני בבל וכל לדידהו הוא לבני ארץ ישראל ואלה שבבל מדינחאי ואלה שבארץ ישראל מערבאי

ובעלי המחקר חקרו על ארך הנמצא בין בבל ובין ירושלים ולא מצאו בו שתי שעות שלימות וא"א שימצא ביניהם ההפרש הגדול הנאמר בשמועה זו בכל סיהרא חדתא ועתיקא על כן הוצרכנו לומר כי המקום הרמוז כאן על לשון לדידן הוא קצה המזרח שהגיעה שם מלכות בבל בימי שבור מלכא שהיה מלך גדול בבבל בימי רבותינו ז"ל ועוד הוצרכנו לומר שהסהר האמור כאן אינו משעת הדבוק עד שעת הדבוק אבל מתחלת הדקות בחדשה ועד תכלית הדקות בישנה וזהו זמן בכל סהר וסהר שכח העין שולט עליו לולא שהוא נמנע ומתכסה במקום אחד זולתי מקום אחר מפני המונע אותו והמכסה כמו שאנו עתידים לפרש והרי אנו מתחילים לך בפי' השמועה כבר נתברר לך ממה שפירשנו לך למעלה כי כשנראית הלבנה בתחלת דקותה שהיא בחדושה לשוכני קצה המזרח בסוף יום שבת בפאת מערב עם שקיעת החמה היא עומדת באותה שעה ברקיע על ראשי שוכני ארץ ישראל והוא להם חצות יום ראשון לפי שהן מקדימין שמונה עשרה שעות ואין הלבנה נראית להם מחצות זה שהגיע לשיעור המראה עד הערב שהוא ליל שני ולא מפני מיעוט הלבנה ודקותה מן השיעור הנראה שהרי נראתה כבר לשוכני קצה המזרח אלא מפני אור החמה התוקף עליה וזו היא הלבנה החדשה הנכסית לשוכני א"י ו' שעות אחר שהגיעה לשיעור הנראה שנראתה בו בקצה המזרח והוא היה תחלת הדקות ואם הגיעה הלבנה הישנה לתכלית הדקות לשוכני קצה המזרח שחרית יום שבת בפאת מזרח עם הנץ החמה והיא עומדת באותה שעה כנגד נקודה הרביעית שהיא טבור ים אוקיאנוס ואותה שעה היא לשוכני א"י חצות ליל יום ראשון לפי שהם מקדימין י"ח שעות והם לא ראו הלבנה מאחרי שחרית יום שבת מפני אור החמה התוקף עליה כל יום השבת ומפני הסתירה תחת הארץ מתחלת מוצאי שבת עד חצות ואע"פ שלא הגיע עד כאן לתכלית דקותה שהרי נראתה בשעה זו לשוכני קצה המזרח ומשם ואילך היא נכסית ונסתרת מכל העולם כולו כאחד וזו היא הלבנה הישנה שנכסית משוכני א"י י"ח שעות קודם שתגיע לתכלית דקותה וזהו פי' לדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא וכנגד זה הוא פי' לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא שאם הגיע הלבנה הישנה לתכלית לשוכני א"י שחרית יום שבת עם הנץ החמה והיא עומדת באותה שעה ברקיע על ראש שוכני קצה המזרח והוא להם חצות יום ו' לפי שהם מתאחרים י"ח שעות והם לא ראו הלבנה מאחרי שחרית יום ו' ולא מפני שהגיעה לתכלית דקותה אלא מפני אור החמה התוקף עליה מיום ו' שחרית עד חצי היום שהגיעה לתכלית דקותה ואז נכסתה מהם ומכל העולם כאחת וזו היא הלבנה הנכסית לשוכני קצה המזרח ו' שעות קודם שהגיעה לתכלית דקותה ואם תחלת הדקות שהיא בחדוש הלבנה היתה לשוכני

א"י בסוף יום שבת עם שקיעת החמה והיא עומדת באותה שעה על ראשי שוכני קצה המערב והיא חצות ליל שבת לשוכני קצה המזרח לפי שהם מתאחרים משוכני א"י י"ח שעות והם אינם יכולים לראות הלבנה כל הלילה מפני שהיא מסתתרת תחת הארץ ואף בכל יום השבת אינם יכולין לראותה מפני שהיא הולכת אחר החמה ואור החמה תוקף עליה ומונעה מלהראות עד סוף יום שבת עם שקיעת החמה אע"פ שכבר עברו מתחלת דקותה י"ח שעות זו היא הלבנה החדשה הנכסית לשוכני קצה המזרח י"ח שעות מאחר שהגיעה לשיעור המראה שנראתה בו לשוכני א"י והוא היה תחלת הדקות וזה הוא פי' לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא לדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא ובזה נשלם פי' ג' שמועות הקשות בעזרת השם הנותן חכמה. ועוד אני מוסיף לך לפרש מה שסמכו לזה בגמ' צריך שיהא לילה ויום מן החדש מנא לן ר' יוחנן אמר מערב עד ערב ריש לקיש אמר עד יום האחד ועשרים לחדש בערב מאי בינייהו וכו' עד רבא אמר חצות לילה איכא בינייהו לר' יוחנן דאמר מערב עד ערב כשם שהשביתה בכל ימים טובים נמנית מתחלת לילה עד תחלת לילה כדרך שביתת השבתות כך ימי החדש שהמועדים תלוים בהן כולן נמנין על הדרך הזה לפיכך צריך שיהא כל הלילה עם היום מן החדש ולריש לקיש דאמר עד יום האחד ועשרים לחדש בערב ס"ל מדכתיב בערב ולא כתיב עד הערב לומר לך שאף הערב כולו הבא לאחר יום אחד ועשרים הוא נמנה בחשבון ימי החדש שעברו והוא עד חצות ליל יום שנים ועשרים ולא לענין אכילת מצה וחמץ הזכירו הכתוב אלא ללמדך שעד כאן הוא סוף ימי החדש שעברו וזה הוא שאמר לחדש בערב כלומר שסוף ימי החדש תלוי בערב ומזה אתה למד כשם שסופן בחצי הלילה כך תחלתן בחצי הלילה וכן מצינו שנקרא חצות ראשון מן הלילה ערב כדכתיב בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות ומצה הנאכלת עם הפסח היא עד חצות אבל מזה הערב האמור באכילת מצה לא רצה לדקדק מפני שהוצרך לגופו ללמד זמן אכילת מצה ולפיכך דקדק מסוף הפסוק שלא נאמר לענין מצוה התלויה בו אלא למנין ימי החדש ולדברי ריש לקיש אם היה חצי הלילה והיום מן החדש דיו וליתא לדריש לקיש שאילו היה כדבריו לא היה מולד זקן נדחה ומי שדחה מולד זקן כר' יוחנן אזן וחקר ותקן.

דף ה:

[דף כא ע"א] וההוא עובדא דלוי דאיקלע לבבל בחדסר בתשרי מסתברא שבתוך חדש אלול יצא לוי מא"י והיו ב"ד נמלכין לעבר את החדש ולפיכך לא רצה להעיד עדות שלימה כי שמא חזרו בהן והאי דקאמר להו לא שמעתי מפי ב"ד מקודש לישנא

דמתני' נקט למימרא להו כדתנן שבהן שלוחין יוצאין כדפירשה אביי בגמ' ואין המעשה מתיישב עלי לפרשו בענין אחר זולתי מה שכתבתי שאמר עמד שם לוי כל חדש אלול וראה שלא קדשו החדש בזמנו בידוע שהיה מעובר ועל מה גמגם בעדותו.

[שם ע"ב] וכן זה שאמרו שאין שלוחין יוצאין מבערב עד שישמעו מפי ב"ד מקודש נ"ל שלא אמרו אלא בשנראה החדש בזמנו ומפני הספק שמא יסכימו עליו לעברו מפני תקנת המועדות צריכין השלוחין לשהות עד שישמעו מפי ב"ד מקודש אבל אם עבר אותו ולא קדשו ב"ד את החדש מה צורך לנו להשהותם עוד הלא בידוע שהחדש מעובר וכגון זה יוצאין בניסן אפי' מבערב וזה שאמרו שבהן שלוחים יוצאין ובהן מתקנין את המועדות אין יציאת השלוחים טעם לחלול השבת ע"י עדים ואין ביציאת השלוחים שום סמך וסעד לעדות העדים אלא הרי הוא כמונה והולך המעלות שיש לניסן ותשרי על כל החדשים כאילו אמר הם הם החדשים שבהן שלוחין יוצאין לאחר שישמעו מפי ב"ד מקודש והם הם שיש בהן תקנת המועדות כל אלו המעלות יש בהן ואילו אמר ובהן שלוחין יוצאין ובהן מתקנים את המועדות גם הוא היה נכון ודומה לזה מה ששנינו במקום אחר שאילו בתחלה מצאו נוטלו ואת תפיסתו וה"ר שלמה ז"ל מפרש שיש ביציאת השלוחין סמך וסעד לחלול השבת ובעיני א"צ לומר כן.

[דף כג ע"א] אפ"ה אתי למטעי אמרי מלא הוא והאי דלא עביד אתנוסי אתניסו פי' בשכרות משתה של אותה שבת נאנסו ולפיכך לא השיאו משואות במוצ"ש דאע"ג דאונס שכרות לא שכיח כיון דרגילין למעבד בין אמלא בין אחסר והשתא לא עבדינן כי מיקלע חדש חסר בע"ש אתי למיטעי ותלו מלתא דלא שכיחא במלתא דלא שכיחא אבל השתא דעבדי' אחסר ולא אמלא כי מיקלע חדש חסר בע"ש משיאין משואות למוצ"ש ויודעין שהן תשלומין לע"ש וחדש חסר הוא ואם הוא מלא לא עבדינן כלל וידעי דמלא הוא דאי נמי מקלע יום ל"א בשבת או יום ל' בשבת ולא עבדי' למוצ"ש לא אתי למתלא באונס שכרות דלא שכיחא וניחא להו למיתלא בחדש מלא דשכיח וידעי ביה כ"ע דלא עבדינן ביה משואות. הדר פריך בגמ' וליעביד אמלא ולא ליעביד אחסר כלל דכי מקלע חדש חסר בע"ש ולא עבדינן במוצ"ש לא אתי למימר מלא הוא ואתנוסי הוא דאתנוס דלא שבקי חדש חסר דשכיח וידעו ביה כ"ע דלא עבדינן ביה משואות ותלו באונס שכרות של השבת דלא שכיח דכל היכא דאיכא קמייהו מלתא דשכיחא ומלתא דלא שכיחא בדשכיח תלו ולא תלו בדלא שכיחא אמר אביי משום ביטול מלאכה לעם פי' בשני ימים טובים של ר"ה דמספקי להו בין חסר למלא וישמרו שני ימים טובים ואנן השתא כיון

דעבדי' אחסר כל זמן שבא אלול חסר משיאין למוצאי יו"ט שהוא אור עבורו והכל עושין מלאכה מיד.

[שם ע"ב] היינו לפני החמה היינו לצפונה היינו לאחר החמה היינו לדרומה פי' מפני שיישוב העולם בצפון וגלגל המישור נוטה מעל נוכח ראשיהם כלפי דרום לפיכך החמה נראית להם לעולם כאילו היא הולכת כלפי דרום עד חצות היום ומחצות היום למעלה כאילו היא פונה ללכת מדרום לצפון וזהו שאמרו במקום אחר הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה סובב סובב הולך הרוח אלו פני מזרח ופני מערב שפעמים מסבבתן ופעמים מהלכתן וכיון שהחמה נראית בשקיעתה כאילו היא מהלכת מדרום לצפון לכך נקראת רוח צפון פני החמה ורוח הדרום אחר החמה כאדם שמהלך אל נוכח פניו כי במהלכת מן המזרח למערב אין אדם שאינו יודע שהלבנה בחדושה אחר החמה היא וא"צ בדיקה בזה לכך שאלנו בגמ' היינו לפני החמה היינו לצפונה וכו' כלומר למה לי למתנייה בתרין בבי בחדא מינייהו סגיא ופירש אבייי כי זה ששנינו לפני החמה ולאחר החמה על פגימתה היא שאין הכל בקיאים בדבר ולעולם שתי שאלות הן. ובפיסקא דמתני' דתנן כמה גבוה היה ולאן היה נוטה הואיל ותנינן עלה במתני' אם אמר לפני החמה לא אמר כלום הוזקקנו כמו כן לחקור גם על הבדיקה הראשונה של צפונה ושל דרומה ומאי דלא פריש במתני' פי' בברייתא דתאני חדא לצפונה דבריו קיימין לדרומה לא אמר כלום ותניא איפכא ופרשינהו אבייי כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים ופירשוה בירושלמי מתקופת תמוז ועד תקופת טבת לדרומה דבריו קיימין ונקראו ימות החמה מפני ששתי התקופות של תמוז ותשרי הם תקופת היובש ומתקופת טבת ועד תקופת תמוז לצפונה דבריו קיימין ונקראו ימות הגשמים לפי שתקופת טבת וניסן שכיחי גשמים ושכיחי קטרי ועל זו הדעת מסכימים חכמי המזלות בראיית הלבנה בחידושה וה"ר שלמה ז"ל לא פי' כן.

[דף כה ע"א] מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוה שחרית במזרח וערבית במערב וכו'. תניא אמר להן רבן גמליאל לחכמים כך מקובלני מבית אבי אבא פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה יש מחכמי המזלות שמוציאין לעז על ר"ג לומר שלא היה יודע בחכמת המזלות כלום לפי שקבל העדים הללו שאמרו דבר שאינו לפי שא"א לעולם שהעדים שראו את הישנה שחרית במזרח יהיו רואים את החדשה בו ביום ערבית במערב וה"ר שלמה ז"ל פי' שהחדשה היא שראו כאן וכאן וכ"ש שהוסיף לנו בפירושו תמה על תמה ויש שסומכין דברי המשנה בדברי הברייתא בטעם הארוכה והקצרה והם סומכין בפי' זה על תלמוד ירושלמי א"ר חייא בר אבא מפני מה קבלם ר"ג שמסורת

בידו מאבותיו פעמים מהלך בקצרה ופעמים בארוכה ואני מפני שראיתי בעלי החכמה הזאת מרחיקים הדבר הזה מהיות הישנה והחדשה נראות ביום א' חזרתי לבקש דרך אחרת בדברי התלמוד שלנו שיהיו דברי חכמים קיימים ועל כן נ"ל דמתני' טעמא לחוד ובריייתא טעמא לחוד וטעמא של ר"ג במשנתנו כדאמרי' בעלמא כל מלתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה וכההיא דאמר ר"נ בפ' חזקת הבתים נהי דאתכחוש באכילתא באבהתא מי מתכחוש אף כאן יש לומר כיון שאין לנו שום עדות תלויה בראיית הישנה אלא בראיית החדשה שאנו מקדשין אותה על פי ראיית העדים הויא לה עדות החדשה מלתא דרמיא עלייהו דסהדי ויהבי ביה דעתייהו וסמכינן ביה עלייהו ועדות הישנה כיון דמלתא דלא רמיא עלייהו היא אמרי' כוביתא דעיבא בעלמא הוא דחזו ולא כוונו בה עדותם יפה ואין זו הטעות דומה לטעות הבדיקה ששנינו במשנת כיצד ראיית הלבנה וכו' שכל אותן בדיקות בחדשה הן לפי' אם לא כוונו עדותן עדותן בטילה אבל בדיקת הישנה אין לה ענין בראיית החדשה ומאליהם העידו העדים שלא בבדיקה לפיכך לא חשש ר"ג לטעות שטעו בה העדים וקבל עדותן בחדשה וכ"ש אם ראה בחשבונו שהיה לו בחדש הלבנה שהיא יכולה להראות באותה שעה שהעידו העדים שראו אותה בה כדאי היה לו שיקבל עדותן ובריייתא דתניא א"ל ר"ג לחכמים וכו' לאו לפרושה למתני' איתני' אלא מלתא באפי נפשה היא והוא סוד בחכמת העיבור ובמהלך הלבנה שהוא בגלגל קטן הנקרא גלגל ההקפה ומוצקו נתון בעצם גלגל הגדול הסובב את גלגל ההקפה וכל זמן שהלבנה בחצי העליון מן הגלגל הקטן חוצה מגלגל הסובל היא הולכת לפאת מערב בחילוף מהלך המוצק וחילוף מהלך החמה שהם הולכין ממערב למזרח וזהו מהלך הלבנה במתינותה וזה הוא פי' הארוכה וכל זמן שהלבנה בחצי התחתונה מן הגלגל הקטן לפנים מן הגלגל הסובל היא הולכת לפאת מזרח לנוכח מהלך המוצק ומהלך החמה וזה הוא מהלך הלבנה במרוצתה וזהו פי' הקצרה ותמצא דבר זה מפורש בצורתו העשויה לו בספר חכמת הכוכבים שחיבר הנשיא ר' אברהם בר' חייא הספרדי ז"ל בשער השלישי מן החלק הראשון וכן תמצאנו גם בספר העיבור אבל העדות האחרונה שבמשנתינו שקבלה ר"ג אותן העדים ברור היה שעדות שקר היה והטעו את ר"ג ובאותה עדות לא ראה ר"ג בחשבונו עד שקדש את החדש ואעפ"כ כיון שכתוב אתם אפי' שוגגין ואפי' מזידין ואפי' מוטעין לא רצה ר"ג לחזור בדבריו אע"פ שהיה בטעות שכיון שנתקדש החדש נקדש ואע"פ שחלקו עליו ר' דוסא בן הרכינס ור' יהושע חזרו והודו לדבריו.

[שם ע"ב] למימרא דעד נעשה דיין לימא מתני' דלא כר"ע וכו' אפי' תימא ר"ע עד כאן לא קאמר ר"ע אלא בדיני נפשות דרחמנא אמר ושפטו העדה והצילו העדה וכו' ובמס' מכות מפקינן לה לר"ע מקרא אחרינא דגרסי' התם מנין לסנהדרין שראו בא' שהרג את הנפש שאין ממיתין אותו עד שיעמוד בב"ד אחר שנאמר עד עמדו לפני העדה למשפט אלא שיש לנו לומר ר"ע לדבריו דר"ט קאמר לדידי אין עד נעשה דיין לעולם בדיני נפשות ואע"פ שראוהו ביום מדכתיב עד עמדו לפני העדה למשפט אלא לדידך דפליגת כשראוהו ביום לומר שממיתין אותו בראייתן בלא עדות לפי שיש לומר לא תהא שמיעה גדולה מראיה ולא סבירא לך משמעות מדרש דעד עמדו וסברת למימר היכא דראוהו בלילה מקצתן נעשו עדים ומקצתן נעשו דיינין וה"נ אוקימנא להא ברייתא בב"ק בפ' החובל בשראוהו בלילה אודו לי איזה מיהת מאחר שראוהו בשעה שלא היו ראוין לדין אלא לעדות הרי נעשו כולן עדים ואין עד נעשה דיין בד"נ כה"ג משום דכתיב ושפטו העדה והצילו העדה שיש להם לבדוק בעדות העדים כדי להציל הרוצח והאי כיון דחזיוה דקטל תו לא חזו ליה זכותא ולא בדקי להו לעדים בדיקה יפה הלכך אין עד נעשה דיין בכה"ג ור"ט אמר לך לבדיקה יפה לא חיישינן ולעולם עד נעשה דיין כלומר הראוי לעדות כגון שראה בלילה ראוי לדין וכ"ש אם ראה ביום שיש לומר לא תהא שמיעה גדולה מראיה אבל עד מאחר שהעיד עדותו אינו ראוי לדין לד"ה וכבר כתבנו במקצת דברים הללו בכתובות בפ' האשה שנתארמלה.

דף ו.

תנ"ה בד"א במקדש אבל בגבולין מקום שיש חצוצרות אין שופר וכו' וקי"ל כי הא מתניתא ואני תמה ממה שראיתי בתשובת הגאונים נהגו לתקוע בתענית בשופר ולפי משנה זו נראה לנו שאין לנו לתקוע בתעניות בגבולין אלא בחצוצרות.

דף ו:

ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו פסול ר' נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול וכו' ר"ח ז"ל והרי"ף ז"ל פסקו כלישנא קמא דר' יוחנן אליבא דר' נתן דכיון דהוי בה ר"י לפרושי טעמא מסתברא דהלכתא כוותיה וסתם מתני' נטיא לדר' נתן וה"ר יצחק בן גיאות פסק כלישנא בתרא וכך כתב בהלכותיו ניקב וסתמו במינו כשר אע"פ שלא נשתייר רובו שלם סתמו שלא במינו אם נשתייר רובו שלם כשר לא נשתייר רובו שלם פסול ובין כשר דבמינו ובין כשר שלא במינו ה"מ כשאין מעכב את התקיעה אבל מעכב

את התקיעה פסול ומחוורתא למנקט לחומרא כדברי הרי"ף ז"ל כיון דזכרון הוא בין ישראל לאביהם שבשמים זה כתבתי תחלה לפי מה שאנו רגילין לפרש מחלוקת ר' נתן וחכמים בשאין מעכב את התקיעה וכן פי' ה"ר שלמה ז"ל גם דברי ה"ר יצחק מוכיחין כן אח"כ מצאתי תלמוד ירושלמי שנראה ממנו כי מחלוקת ר"נ וחכמים בשמעכב את התקיעה וכך הוא הירושלמי שופר שנסדק ודבקו פסול למאן נצרכה לר"נ דבק שברי שופרות פסול עוד ההיא דר"נ היא דתני ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר ר' נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול ר' חייא בשם ר"י כך היא מתניתא אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר פירוש כן היא המתניתא אשלא במינו דרבי נתן רבי אבא בר זימנא בשם רבי זעירא והוא שסתמו הא לא סתמו כשר שכל הקולות כשירים בשופר ר' יעקב בר אחא אמר אבא בר בא שאיל לרבי שופר קדוח מהו אמר ליה בזה תוקעין ביבנה ר' בא בעא קומי רב שופר קדוח מהו אמר ליה בזה תוקעין בעין בול.

דף ז.

אמר רבא שופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא ובמסכת חולין גרסינן ואם תקע לא יצא ומוקמינן לה להיא באשרה דמשה דכתותי מיכתת שיעורה ובהלכות הרי"ף ז"ל גרסינן הכא אר"י וקשיא דר"י אדר"י דהא אמר ר"י בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יצא אלמא מצות ליהנות ניתנו ס"ל ונראה מדברי הרי"ף ז"ל דהא דאמר רבא אחד זה ואחד זה לא יצא תירוצא הוא למימריה דר"י למימרא דכי אתמר הכי אתמר ול"ק דידיה אדידיה וקי"ל כרבא דאמר מצות לא ליהנות ניתנו והמודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו בשופר של מצוה דוקא בשופר של ר"ה שמצותו מן התורה אבל בחצוצרות בתענית לא והמודר הנאה משופר מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה לאפוקי גמיעת מים דלא שרי למיגמע ביה גמועי. וההיא דאמר רבא שמע מקצת תקיעה בבור ומקצת תקיעה על שפת הבור יצא כיון דאסיקנא בתוקע ועולה לנפשיה שייכא ליה בדרב הונא דאמר ל"ש אלא לאותן העומדין על שפת הבור אבל לאותן העומדין בבור יצאו לפיכך לא כתבו הרי"ף ז"ל (משום דכבר כתב הא דר"ה).

לפום סוגיא דשמעתא מתחוורא כרבא דאמר לצאת לא בעי כוונה לעבור בזמנו לא בעי כוונה שלא בזמנו בעי כוונה והכין אסיקנא בפרק המוצא תפילין וליתא לדר' זירא דאמר לשמעיה אכוין ותקע לי והרי"ף ז"ל כתב הא דר' זירא ושבקיה לדרבא ויש שסבורים לומר דלא פליגא דרבי זירא על דרבא דלא אמר רבי זירא איכוין ותקע לי למצוה אלא

שצריך כונה לשמוע ולהשמיע לשום תקיעת שופר כל דהו אפילו שלא לשום מצוה ולעולם כוונת מצוה לא בעינן אבל בעי' כוונה לשמוע ולהשמיע וה"ר שלמה ז"ל כתב בפירושו איכוין ותקע לי להוציאני ידי חובתו ומדבריו למדנו דרבי זירא פליג על דרבא וכן נראין הדברים שאילו לא היה ר' זירא מחמיר בכוונת המצוה על מה היה מחמיר כ"כ בכוונת המשמיע לשומע יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא והלא דין הוא שתהא כוונת המצוה יותר חמורה מכוונת המשמיע לשומע ועוד הא אוקימנא לדר' זירא כר' יוסי ובפרק ערבי פסחים ברירנא דר' יוסי ס"ל מצות צריכות כוונה ופליגי רבנן עליה הלכך ליתא לא לדר"י ולא לר' זירא דקאי כוותיה ולא מהדרינן ולא סמכי' על שנוי' דחיקי וכבר כתבנו במקצת דברים הללו בפ' ערבי פסחים.

דף ח.

הרי"ף ז"ל כתב בהלכותיו הא דאמר רב הונא ועם ב"ד מאי ועם ב"ד בפני ב"ד לאפוקי שלא בפני ב"ד דלא ולא היה לו לכתוב זה הכלל שכשהתקין ריב"ז לא התקין אלא במקום שיש בו סנהדרין בין בסנהדרי גדולה בין ביבנה בין בסנהדרי קטנה וסהדותי דר' יצחק בר יוסף דכי מסיים שליחא דצבורא בשבת ובסנהדרי הואי ועכשיו אין לנו סנהדרין לא גדולה ולא קטנה ואין שום מקום בישראל שתוקעים בו בי"ט של ר"ה שחל להיות בשבת ועוד שהביא על זאת שמעתיה דר' חייא בר גמדא וההיא לא אתמרא אלא על לישנא בתרא דר"ה דאיכא דמתני לה אהא ביה"כ תעבירו שופר בכל ארצכם מלמד שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע אמר רב הונא ועם ב"ד ופרישנא מאי ועם ב"ד בזמן ב"ד שאין לנו לומר בפני ב"ד שהרי ריבה בו הכתוב תקיעות מדכתיב בכל ארצכם אלמא תוקעין אפילו שלא בפני ב"ד ולעולם בזמן ב"ד דהיינו עד שש שעות שב"ד יושבין במקומם כדי שיהא כל אדם ירא מלחלל את השבת בהעברתו ד' אמות ברה"ר והאידנא דלית לן יובלות לא היה צריך הרב לכתוב מכל זה כלום וזה אחד מן המקומות המתמיהים הנמצאים בהלכות וכן מ"ש ומתעסקין בהן עד שילמדו וארי"א אפי' בשבת לא היה לו לכתבה שלא נאמרה דר"א אלא ביבנה וכיוצא בה.

דף ח:

אמר רב הונא אמר שמואל הלכה כר"י בן נורי. כתב עלה הרי"ף ז"ל ואסיקנא בסוף פירקא א"ר חננאל אמר רב כיון דאמר ובתורתך (ה' אלהינו) כתוב לאמר שוב אינו צריך בין יחיד בין צבור וכן הלכתא ואין הדברים נראין כן שיהא ר"ח חולק על כל התנאים

והאמוראים וה"ר שלמה ז"ל פי' להא דר"ח בקראי דמוספין אבל בקראי דמלכיות זכרונות ושופרות כריב"נ קי"ל וכן הלכתא.

דף ט:

מתני' אין מעכבין את התינוקות מלתקוע כיון דאוקימנא למתני' כר"י ור' יוסי ור"ש פליגי עליה דחינן ליה למתניתין מקמי ברייתא וכל מצות עשה שהזז"ג אף ע"פ שאינה חובה רשות דמצוה היא ואע"פ שמברכות עליהן אקב"ו לתקוע בשופר או לשמוע או לישב בסוכה או על נטילת לולב אין אנו מוחין בידם כמיכל בת שאול שהיתה מנחת תפילין וכאשתו של יונה שהיתה עולה לרגל ולא מיחו בידן חכמים וכדאיתא בפרק המוצא תפילין וכן יצאה הוראה מלפני חכמי המקום הזה ז"ל ומלפני חכמי צרפת והם האריכו להביא ראיות לדבריהם והם כתובים בספריהם ובתשובותיהם.

דף י.

[דף לד ע"א] ה"ק אי לאו ג"ש הוה מיתינא בהיקישא השתא דאתי בג"ש היקישא לא צריכא פי' ואע"פ שבכ"מ היקש עדיף מג"ש שאין משיבין על ההיקש ומשיבין על ג"ש הכא לא סגיא לן בלא גז"ש כי מן ההיקש לא היינו שומעין ליתן את האמור של זה בזה אלא שיהא זה כזה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ושיהיו שתי תרועות ביוה"כ כשם שמצינו בר"ה עכשיו שלמדנו בגז"ש אנו נותנים את של זה בזה ונמצאו ג' תרועות ביוה"כ וג' בר"ה וכולן פשוטה לפניהם ופשוטה לאחריהם והיקישא לא צריך וה"ר שלמה ז"ל פי' כן.

אתקין רבי אבהו בקסרי תקיעה וג' שברים [תרועה] ותקיעה ממה נפשך אי ילולי הוא וכו' יש ששואלין מה איכפת לן אי מיפסקא תרועה א"נ מיפסקי שברים והא קי"ל כר"י דאמר שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא ואע"ג דפליג עליה ר' אבהו בהא הא אשכחן נמי דס"ל אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ובהפסקת תרועה א"נ ג' שברים אין שהות כדי לגמור תשע תקיעות ועל מה הוצרך ר' אבהו להחמיר כ"כ בתקנה זו ונ"ל כי ר' אבהו לרווחא דמלתא אתקין דילמא איכא מאן דס"ל כר"י דאמר תקיעה ותרועה ותקיעה אחת היא וכדגרסי' בערכין בפ' אין בערכין פחות מסלע ואיתא נמי בסוכה בפרק החליל והתם אוקימנא לדרב כהנא דאמר אין בין תקיעה לתרועה ותקיעה ולא כלום כר"י לפיכך חש לה רבי אבהו לדר"י ואתקין למעבד הכי לכתחלה לאפוקי נפשיה מפלוגתיה דכיון

דזכרון ישראל לאביהם שבשמים הוא הכי עדיף למעבד לכתחלה ולעולם בדיעבד קי"ל כרבנן וכר"י.

דף י:

ומה שנהגו לתקוע כל התקיעות כשהן יושבין ומברכין עליהן ברכת התקיעה נ"ל כי לא היה כן בימי רבותינו חכמי התלמוד אלא מנהג הוא שהנהיגו דורות האחרונים משום חולין ומשום אנוסין דקדמי ונפקי מבהכ"נ ולא נטרי עד צלותא דמוספי דלא מצלי לה ביחיד בר"ה בתלת שעי קמייתא כדאיתא בפרקא קמא דע"ז ואפילו בצבור [נהגו] העם לאחר ולאנפושי קרובות בסדורא דיומא לפיכך הקדימו בשבילן אלו התקיעות שמיושב והנהיגו לברך עליהם ברכת התקיעה במטבע קצר וסמכו להם על מה דגרסינן בפסחים אמרי בי רב חוץ מן הטבילה ושופר אלמא יש לשופר ברכה ומטבע קצר כשם שיש לטבילה והתם בדוכתא אדחיא לה ההיא דשופר ואי נמי לא אדחיא לה י"ל הא כדאיתי' והא כדאיתיה ואין ברכה במטבע קצר בשופר אלא ממנהג אחרונים אבל עיקר הברכות הם הברכות של תפלה והם מלכיות זכרונות ושופרות ועליהם שנינו מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר וההיא דר"י דאמר למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין ענין אחר הוא כמו שאנו עתידין לבאר בסוף דברינו אבל באמת אין לנו ברכת התקיעה מדברי רבותינו אלא ברכות של תפלה בלבד.

דף יא.

ונשתנו המנהגות בדורות אחרונים כמו שאתה רואה משורש ההלכה ומתקנת ר' אבהו שצריך היה לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת במלכיות וכן בזכרונות וכן בשופרות ואין אנו עושין כן אלא תשר"ת במלכיות תש"ת בזכרונות תר"ת בשופרות והרי"ף ז"ל נתן טעם לדבר בהלכותיו שלא להטריח צבור ואין הטעם הזה מספיק לנו כל הצורך ורבינו האי גאון ז"ל כתב בתשובת שאלה כי קבלה היתה בידם דבין גנוחי ובין ילולי כולהו תרועות מקריין ונפיק איניש ידי חובתיה בהכי ובהכי והיו מקומות בישראל חלוקין במנהגיהם איכא דעביד הכי ואיכא דעביד הכי ובא רבי אבהו להשוות המנהגות ולהחזיר כל המקומות למנהג אחד שלא תהא מחלוקת ביניהם וסדר להם כל המנהגות כאחד וכלשון הזה מצינו לו בתשובה אל תחשבו בלבבכם כי בימי רבי אבהו נפל ספק בדבר זה שהרי משניות קדומות אחת אומרת תרועה שלש יבבות במשנתנו ואחת אומרת תרועה שלש שברים והא דאמרי' בהדיא אמר אביי בהא פליגי וכך היה הדבר מימים קדמונים

מנהג בכל ישראל מהן עושין תרועה יבבות קלות ומהן עושין תרועות יבבות כבדות שהם שברים ואלו יוצאין י"ח ואלו יוצאין י"ח כי שברים כבדים תרועה הן ויבבות קלות תרועה הן והיה הדבר נראה כחלוקה אע"פ שאינו חלוקה והרי התנאים כמו שאמרנו למעלה הללו שונין שיעור תרועה ג' יבבות והללו שונין שיעור תרועה ג' שברים אלו משנתם כמנהגם ואלו משנתם כמנהגם וקאמר אביי בהא פליגי ולאו פלוגתא היא ולא היו אלו מטעים את אלו ואלו מטעים את אלו אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה קתני וחכמים של הללו מודים כי שברים תרועה היא וחכמים של הללו מודים כי יבבות תרועה הן וכשבא רבי אבהו ראה לתקן תקנה שיהיו כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יראה ביניהם דבר שההדיוטות רואין אותה כחלוקה אלו דבריו של רבינו האי גאון ז"ל והם טובים ונאים ומתוקים מדבש ונופת צופים. ואל תתמה על מה שאמרנו שנשתנו המנהגות בדורות האחרונים מדורות הראשונים כי אני זכור כי ראיתי בילדותי כל הצבור מתפללין במוספין שבע וש"ץ לבדו היה מתפלל תשע והיו תולין מנהגם במנהגי ישיבות הגאונים כי כן מצאו כתוב בספריהם וכן תמצא בהלכות ה"ר יצחק בן גיאת ועכשיו חזרו הכל להיות מתפללים תשע ברכות.

דף יב.

ואני אומר כי משרש ההלכה אין בר"ה שבע ברכות אלא תשע הן לעולם בין בערבית בין בשחרית בין במוסף בין במנחה כמו שתראה בפרק תפלת השחר הני שמונה עשרה כנגד מי הני שבעה דשבתא כנגד מי הני תשע ברכות דראש השנה כנגד מי נראה לנו מכאן שאין לנו לחלוק בתשע ברכות בכל תפלות היום כמו שאין לך לחלוק בשמנה עשרה של חול ובשבע של שבת ואף על פי שאין תוקעין אלא במוסף כדתנן העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה השני מתקיע הא לענין ברכות זה וזה שוין וההיא דאמרינן התם הני עשרין וארבע דתעניתא כנגד מי שני ההיא שאינה אלא בחבר עיר ופעם אחת ביום אבל תשע ברכות של ראש השנה כיון שכל יחיד ויחיד חייב בהן נראה לנו שהן בכל תפלת היום וההיא דגרסינן בעירובין בפרק בכל מערבין אמר רבי זירא שאני ר"ח מתוך שכולל ערבית ושחרית כולל נמי במוספין לא תסתבר לך מכללא דליכא תשע ברכות בראש השנה אלא במוספין בלבד דלא אתא ר' זירא לאשמועינן אלא דכלילינן לה לברכה דר"ח ואפילו במוסף ואע"פ שחולקין במוספין מתוך שכוללה שחרית וערבית מתוך שהמקשה לא הקשה אלא מתפלת המוסף כשאמר ואם איתא אחת עשרה מיבעי ליה כלומר הלא אתה מוצא אחת עשרה במוספין והיו להו בית שמאי דמהדרי לאפושי

ברכות למיתנא אחת עשרה כיון דאיכא מוספין דאית בהו אחת עשרה ולפי שהקשה המקשה מתפלת המוספין השיב לו רבי זירא מתפלת המוספין ולעולם בכל תפלת של ראש השנה תשע ברכות הן אלא שמנהג הוא בידינו מאבותינו ואבות אבותינו שאין מתפללין תשע אלא במוספין ובשאר תפלות מתפללין שבע ומנהג אבות תורה היא ואין לשנות ודאתאן עלה מהא שמעתא דרבי יצחק דאמר למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן יש שמדקדקין בשמועה זו על הסדר שאנו נוהגין היום מה הן התקיעות שהן לערבב את השטן אם אותן שתוקעין מעומד הלא הם על סדר ברכות התפלה והן נראין כשל תורה וכדרבא דאמר רבא אמר הקב"ה אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות וכו' ואם אותם שתוקעין מיושב הם לערבב את השטן היאך מתחילין בהן ומברכין עליהן ונראה לן פי' שמועה זו דרבי יצחק כעין ההוא שמעתא דרבי חייא בר גמדא דאמר אין תוקעין אלא בזמן שב"ד יושבין ובעי ר' זירא ננערו לעמוד ולא עמדו מהו הכא נמי התקיעות שתקעו כשהן יושבין אלו התקיעות שתוקעין בסדר ברכות בתפלת שליח צבור ואע"פ שהן מעומד לשליח צבור אינן לשאר העם אלא מיושב ותקיעה שמעומד היתה מנהג בידם שהיו תוקעין אותה כשהיו יוצאין מבית הכנסת ומצאתי סעד לדברי בחבורי הגאונים כדאמר רב סעדיה ז"ל אחר תפלת המוסף מריעין תרועה גדולה לערבב השטן וכן אמר רב עמרם גאון ז"ל ואמר רב האי ז"ל אין אנו עושין כן בתורת מנהג ולא שמענו שאבותינו נהגו כן אלא שיחידים מתעסקין בהן כל אחד ואחד כתאותו כי הא דכי אתא רב יצחק בר יוסף אמר כי מסיים שליחא דצבורא תקיעתא ביבנה לא שמע איניש קל אודניה מקול תקועיה למדנו שהיו רגילין כן ראשונים שיחידים תוקעין לאחר התפלה ולא שחייבין כן כי שליח צבור מוציאן ידי חובתן אלא מצוה מן המובחר וכדי לערבב את השטן ושפיר דמי לעשות כן ואם אין עושין כן אין בכך כלום אלו הן דברי הגאונים ז"ל ואע"פ שיש בדברי רבינו האיי בזו ובשאר תשובותיו מעט חילוף מדברינו לקחנו מהם מה שנראה לנו לסמוך בהם פירושנו וברוך היודע אמת. וזו שכתב הרי"ף ז"ל בהלכותיו שאלו מקמי ריש מתיבתא המברך יום ראש השנה על תקיעת שופר בתר ס"ת והסיח ודבר צריך לברך על התקיעות של סדר ברכות או לא ואהדר להו הכין קא חזו רבנן שגוערין בזה שסח וכו' כדכתיבנא בהלכות (מבואר בראש סי' ל"ב) ולפי מה שפירשנו אנו שאין משרש ההלכה ברכת שופר אלא ברכות של תפלה אין אנו זקוקין בזה לגערה ולנזיפה וההיא דתפילין אין לה שום ענין בכאן ואין לנו כיוצא בה בכל הברכות ובכל המצות ולפי דעתי נראה לי מה טעם אמרו סח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו אע"פ ששתי מצות הן כיון דכתיב בהו

בתפילין של יד ושל ראש והיו לאות על ידך ולזכרון בין עיניך צריך זכירה שתהא תכף תפלה של ראש לתפלה של יד כדי שתהא הויה אחת לשתיהן ואם הסיח דעתו והפליג בדברים ביניהם עבירה היא בידו לפיכך חוזר ומברך ברכה של תפלה של יד וממשמש בתפלה של יד ומחזק את הקשר ועוד מברך ברכה שניה על של ראש ותוכף שתי מצות זו לזו וזו היא שאמרו סח מברך שתים לא סח מברך אחת שאם לא סח ביניהן מברך ברכה אחת על זו וברכה אחת על זו ואם סח ביניהן מברך שתים על של ראש לפי שחוזר מברך ברכת של יד ותוכף לה ברכה שעל של ראש וה"ל כמברך שתים על של ראש וכך פירשוה הגאונים הראשונים וכך נמצא בשאילתות דרב אחאי גאון ובהלכות רבי שמעון קיירא אבל הרי"ף ז"ל לא היה סובר כן וכן נראה מדבריו ממה שכתב כאן וממה שכתב בהלכות תפילין ועל זאת כתב בהלכות תפילין ואשכחנא בהא מלתא בהלכות גדולות טעותא והרבה מחכמי דורינו הכריעו כדברי ר' שמעון בעל ההלכות וכן נהגו עד היום כל חכמי צרפת ז"ל.